

ORTAÖĞRETİM 9. SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDAKİ METİN ALTI SORULARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Vefa SAVAŞKAN¹

Atıf/©: Savaşkan, Vefa (2016). Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metin Altı Soruları Üzerine Bir İnceleme, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 2, Aralık 2016, ss. 821-836

Özet: Bu araştırmada, soru-cevap yöntemine ilişkin öğretim ortamında meydana çıkacak sorunlar örnekleme alınan liselerin ikinci sınıflarında okutulan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının örneğinde belirlenmiş ve bu sorunların çözülmesine yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Bilindiği üzere, lise kitaplarındaki metinler Türk edebiyatı eğitiminde öğrencilerin ihtiyaç duydukları amaç ve davranışları kazanabilmeleri için araç olarak kullanılmalı, bu metinlere bağlı olarak hazırlanan metin altı soruları edebiyat eğitimine katkı sağlamalıdır. Bu sebeple, bu araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde rastlantısal örnekleme yoluyla üç Türk edebiyatı ders kitabı seçilmiş ve seçilen kitaplardaki metin altı soruları, bilişsel alan basamaklarına ve cevap kaynaklarına göre ayrı ayrı sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat Eğitimi, Edebiyat Ders Kitapları, Metin Altı Soruları.

Makale Geliş Tarihi: 17. 08. 2016/ Makale Kabul Tarihi: 26.10.2016

* Bu çalışma, Prof. Dr. İsmet Cemiloğlu'nun danışmanlığında, yazar tarafından hazırlanan "Genel Liselerin İkinci Sınıflarında Okutulan Türk Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metin Altı Soruları Üzerine Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-posta: vefasavaskan@hotmail.com, vsavaskan@sinop.edu.tr

A Study On The Questions Below Text In Textbooks In Lessons Turkish Literature In Second Classes At High Schools

Citation/©: Savaşkan, Vefa (2016). A Study On The Questions Below Text In Textbooks In Lessons Turkish Literature In Second Classes At High Schools, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 2, December 2016, pp. 821-836

Abstract: In this research, the problems, which might occur in teaching environment regarding the question-answer method, are determined in question samples below the texts in course books of the general high schools and some suggestions have been submitted for the solutions of these problems. The texts in high school course books should be utilized for acquiring the aims and behaviors required by students in Turkish Literature education, and the questions below the texts should contribute to language and literature education. Thus, 3 Turkish literature course books were selected by random sampling method within the scope of the restraints of the research, and the questions were evaluated by classifying them separately according to the cognitive aspect behaviors and answering resources.

Keywords: Literature Education, Literature Course Books, Questions Below The Texts.

I. GİRİŞ

Eğitim, bireylere istenilen davranışları kazandırmayı amaçlar ve bu amaçlara göre onları yetiştirir. Eğitimin amacı, öğrencilere yeni davranışlar kazandırmak ve onların mevcut davranışlarında iyiye doğru değişikliklerin gerçekleşmesini sağlamaktır.

Fidan Filiz'e göre, "İnsanlar kişilik özelliklerinin, değerlerinin ve becerilerinin bir kısmını formal bir kısmını da informal eğitim yoluyla kazanır. Formal eğitim amaçlıdır. Önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde plânlı olarak yapılır ve öğretim yoluyla gerçekleştirilir. İnfomal eğitim, yaşam içinde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Amaçlı ve plânlı değil, gelişigüze'dir. Bu tür öğrenmeler ailede, sokakta, iş yerinde, televizyon önünde, okulda, kısaca yaşam içinde kendiliğinden meydana gelir." (2002:1).

Günümüzde bireylerin yeni bilgi ve becerileri etkili ve verimli biçimde kazanmaları gerekmektedir. Sümerlerden günümüze kalan belgeler, bireylerin bu bilgi ve becerileri kazanma işinin hiçbir zaman rastlantılara bırakılmadığını ortaya koymaktadır. Bu görev, çağdaş toplumlarda eğitim kurumunun çatısı altında toplanmıştır ve okullar aracılığıyla yürütülmektedir. Atatürk'ün de vurguladığı gibi toplumun geleceği üzerinde etkili olacak en önemli kurumsal yapı "eğitim"dir (Kutlu, 2000:14).

Eğitim, bir bilim alanı olarak ele alındığında kendisini oluşturan disiplinlerden bağımsız düşünülemez. Eğitim bilimleri olarak adlandırılan bu alt disiplinlerin herhangi birinde meydana gelecek aksama genel olarak eğitimin aksamasına yol açacaktır. Eğitim bilimlerini oluşturan en önemli halkalardan biri de ölçme ve değerlendirmedir (Kutlu, 2000:14).

Her dersin olduğu gibi Türk edebiyatı dersinin de programa yönelik gerçekleştirilmek istediği genel ve özel kazanımları vardır. Bu kazanımlar; öğretim programı ve ders (ünite) planı vasıtasıyla öğretmenin uygulamada ağırlıkta olduğu bir konumda ders araç ve gereçleri ile gerçekleştirilmeye çalışılır.

Diğer derslerde olduğu gibi, Türk edebiyatı derslerinde ölçme ve değerlendirilmenin önemli rolü vardır. Öğrencilere kazandırmamız gereken davranışların amacına ulaşmasında metinler bir araç olarak işlev görürken, bu davranışların gerçekleşip gerçekleşmediğinin ölçülüp değerlendirilmesinde metin altı soruları önemlidir. Türk edebiyatı derslerinde ders kitaplarındaki metin altı soruları her metnin ölçme ve değerlendirilmesinde kullanılan bir araç gibi düşünülmüştür. Buradaki en önemli amaç öğrenciyi bilgi, duygu ve davranış yönünden geliştirmektir. Dersin amacına ulaşıp ulaşmadığını tespit etmek için ise ölçme ve değerlendirmenin doğru yapılması gerekir. Metin altı soruları bu aşamada, genel amacına yönelik, her metinden sonra verilerek devreye girer.

Soru, aktif öğrenme uygulamalarında da çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Eğer soru, amaca yönelik olarak sorulmuşsa sağlayabileceği olumlu etkilerin yanı sıra öğrenciyi zihinsel olarak aktifleştiriyor, aktif öğrenmeyi ve aktif düşünmeyi öğretiyor. Sorular, aktif öğrenmenin en önemli iki koşulundan biri olan karmaşık zihinsel süreçlerin kullanılmasının yerine getirilmesini hem bilişsel hem de biliş üstü strateji rolü oynayarak gerçekleştirir. Etkili soru sorma, etkili düşünmeyi gerektirdiği ve kavramayı kolaylaştırdığı için bilişsel strateji rolündedir. Aynı zamanda kavramayı yönetmede ve yoklamada kullanıldığı için de biliş üstü strateji işlevi görmektedir (Açıkgöz, 2003: 249).

Akbulut, soruyu bireyin meraklandırarak düşüncesini uyandırmak ve bu yolla bilgi edinimini sağlamak amacıyla oluşturulan, tamamlanmamış, gereken bilginin verilmesiyle birlikte düşünsel olarak tanımlanacak olan, bilgi istemeye dayalı gereksinim ifadeleri olarak tanımlamıştır (1999: 2).

Oğuzkan, ise soruyu bütün öğeleri tam olarak verilmeyen bir düşüncenin, bir görüşün tamamlanmasına, yorumlanmasına ve eksiklik biçiminde belirlenmesine yardımcı olan söz dizimi biçiminde tanımlamıştır (Kutlu, 2000:112).

Sungur'a göre, soru sormak, zekânın yaratıcı eylemidir. Yaratıcı bireyler yönelttikleri çetin sorularla etkinliklerini başlatırlar. Yaratıcı kişilerin okul yaşamında öğretmenlerine sordukları yüzünden sıkıntılar yaşadıkları ya da okulu terk ettikleri bilinmektedir. Edison ve Einstein'ın sorularını öğretmenleri hiç sevmemişler. Bu soruların yanıtlarını yine kendilerinin bulmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Karşıt görüş ise asıl olan şeyin soruları sormak olduğunu, yanıtı nasıl olsa bir gün başka birisinin bulacağını iddia etmektedir. Ne var ki sorulara bulunan yanıtlar yeni yüzlerce soruyu açığa çıkaracak, yani hiçbir zaman yanıt olmayıp yanıt sorular olacaktır. Sorular daha üst düzey soruları çağrıştırarak yaşamı değiştirmeyi başaracaktır (Akt. Akbulut, 1999:3).

Soru sormak her türlü öğrenmenin başıdır. Kafasında herhangi bir konu hakkında soru oluşturan kişi artık meselenin farkına varmış, onun çözüm yolunu aramaya başlamış demektir. Ona rasyonel ve bilimsel yolla soruya cevap arama öğretilirse o, problemi güzel bir metotla çözebilecek demektir. Soru her zaman öğretimdeki temel iletişim araçlarından biri olmuştur. (Filiz, 2002:3).

Edebiyat eğitiminde metinlerden hareketle öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyaları estetik ölçütler doğrultusunda zenginleştirilmeli, öğrencilerin benzer ürünler vermesi için gerekli uygulamalar yaptırılmalıdır. Bu aşamada edebî metinler öğrenciler için bir model olmalıdır. Öğrenciler karşılarındaki modelleri taklit ederek benzer ürünler ortaya koyabilmeli ve zamanla özgün eserler yaratabilmelidir (Çetin, 2015: 100).

Lise kitaplarındaki metinler, Türk edebiyatı eğitiminde öğrencilerin ihtiyaç duyduğu davranışları kazanmaları için araç olarak kullanılmalı, bu metinler hakkında hazırlanan metin altı soruları ise edebiyat eğitimine katkı sağlamalıdır.

Edebiyat dersinin en önemli aracı ders kitabıdır. Ders kitapları öğrencilerin seviyelerine, yaş gruplarına uygun olarak hazırlanan ve birtakım bilgileri öğrencilere kazandırmayı hedefleyen araçlardır. Eğitim ve öğretim programlarının değerlendirilip edebiyat ders konularının sınırlarının çizilmesi gibi açılardan ders kitapları incelenmelidir.

Türk edebiyatının öğretilmesindeki amaç, bireye gerekli olan davranışları kazandırmaktır. Edebiyat eğitimi, sadece belirli bir dönemde yapıлып bitirilen bilgi dersi değil, aksine bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve davranışları ihtiva etmektedir.

14.07.2005 tarih ve 197 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararı ile kabul edilen

Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programında “Orta öğretimde dört yıl boyunca okutulan Türk edebiyatı dersiyile; özel uzmanlık alanı istemeyen her türlü metni, yazıldığı dönemin zihniyetiyle ilişkilendirerek anlayıp değerlendirebilen; başta sanat metinleri olmak üzere, yine her türlü metni zihniyet, yapı, tema, dil ve anlatım, anlam ve gelenekle ilişkisi bakımlarından inceleyip çözümleyen ve yorumlayabilen; benzer ve farklı metinleri birbiriyle karşılaştırıp bunlardan sonuçlar çıkarabilen öğrenciler yetiştirilmek istenmiştir.” ifadeleri yer almıştır. Programın genel amaçları ise şu şekilde özetlenmiştir: “Bu program; öğrencilere, başta sanat metinleri olmak üzere, her türlü metni zihniyet, yapı, tema, dil ve anlatım, anlam, yorum, gelenek, metin ve yazar/şair bakımlarından çözümleme becerisi ve alışkanlığı kazandırmayı; güzel sanat eserinden anlayarak ve onunla bütünleşerek zevklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.” (2005: s.11-12).

Liselerimizde Türk edebiyatı dersinin bu amaçlara ulaştırılması için ders kitaplarında yer alan metinlere öncelikli önem verilmesi gerekmektedir. 2005 Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programında vurgulanan “Ayrıca öğrencilere edebî metinler aracılığıyla estetik zevk kazandırmak hedeflenmiştir. Onların, tarihî akış içinde Türk kültürünü, düşüncesini ve zevkini metinlerde belirlemeleri; bunların edebî metinlerle nasıl ifade edildiğini sezmeleri; mahallî ve yerli olandan evrensel olana açılacak bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmıştır.” (2005: s.11-12) ifadelerinden yola çıkılarak, Türk edebiyatı öğretiminde metinlerin özel yeri olduğu söylenebilir. Metin altı soruları, metinlerden yola çıkarak cevaplandırıldığından seçilen metinlerin edebiyat derslerinin amaçladığı becerileri kazandırmada yeterli olması beklenmektedir.

Bilindiği üzere, öğretmenler, öğretimi daha etkili kılabilme ve bu öğretim sürecinin sonunda eleştirel düşünebilen, yaratıcı insanlar yetiştirebilmek için sık sık sorulara başvurmaktadır. Bu sebeple, doğru seçilen bir edebî metinden sonra öğrencilerin bu metinleri anlayıp anlamadıklarını ölçmek için kullanılan metin altı sorularının etkili olabilmesi için iyi desenlenmiş ve amaçlara uygun organize edilmiş olması gerekir.

Sınıfta sorular değişik amaçlar için kullanılabilir. Bu nedenle metin altı sorularının hazırlanmasında öğretmenler çok dikkatli olmalıdırlar. Çünkü öğrencilerin hepsi aynı seviyeye sahip değildirler. Hangi seviyeye sahip öğrencilere ne tür soruların sorulmasının belirlenmesi ve alınan cevapların değerlendirilmesi soru sormanın önemli basamağını teşkil eder.

Konunun içeriğine ilişkin bilişsel alanın bilgi düzeyinde ve bu düzeyi takip eden kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyinde soru-

ların sorulması öğretim için çok önemlidir. Bu yöntemi başarılı şekilde uygulayabilmek için öğretmenlerin soru sorma becerilerini iyi bilmeleri gerekmektedir (Filiz, 2004:5).

Araştırmalarda (Şahinkesen, 1989; Safran, 1993), öğretmenler eğitim durumunda soru-cevap yöntemini sıklıkla kullandıklarını açıklasalar da deneyimli öğretmenlerin bile soru-cevap yöntemini istenilen nitelikte uygulamadıklarını, kullandıkları soruların çoğunun bilgi düzeyinde veya kapalı uçlu sorulardan oluştuğunu göstermektedir.

Derslerde etkin soru sormak, dersi monotonluktan kurtarır ve etkin öğretimin gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Öğretmenler, derslerde soru sorarak öğrencilerin sıkılmamasını sağlarlar ve öğrenme işlemi sıkıcı bir görev olmaktan kurtararak daha zevkli hale getirirler. Türk edebiyatı derslerinde de sorular sık sık kullanılarak, öğrencilerin fikirlerinin açığa çıkarılmasında, düşüncelerinin harekete geçirilmesinde, merakın ortaya çıkarılmasında, yaratıcı ve eleştirel düşüncelerine katkı sağlanılmasında etkili olabilir.

İyi soru sormanın belirli bir konu ile ilgili soruları açık bir şekilde sormaktan ibaret olmadığı, gerçek soru sormanın karmaşık bir sanat olduğu söylenebilir. Etkili soru sormada cevaplar sorulardan daha önemlidir. Öğrencilerin üst düzey düşünmeye yönltilmesinde de soruların çok mühim rolü vardır. Bu nedenle soru düzeyleri, öğretim amaçlarına adapte edilebilir. Öğretmen ve öğrenciler, soru sorma konusunda eğitilirse Türk edebiyatı dersinin amaçlarına ulaşması daha kolay olur.

Lise öğrencilerinin daha çok bilişsel alanın üst düzeyinde sorulacak sorulara ihtiyaçları vardır. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, incelenen genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan, Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının öğrencilerin yüksek seviyeli düşünme yeteneklerini hangi seviyede geliştirip geliştiremediği, bilişsel alanın hangi düzeyinde yer aldığını, ilgili yaş düzeyine uygun olup olmadığını, öğrencinin dili kullanımındaki becerisine katkıda bulunup bulunmadığını incelemektir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının bilişsel alan davranışlarına ve cevap kaynaklarına göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın bu genel amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Örnekleme alınan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının niteliği, işleniş biçimi nasıldır?
2. Sorular bilişsel alanın hangi düzeyinde yer almaktadır?
3. Sorular ilgili sınıf ve yaş düzeyine uygun mudur?
4. Sorular sadece ezbere ve hatırlamaya mı dayalı yoksa öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini kullanmaya yönelik midir?
5. Sorular cevap kaynaklarına göre nasıl dağıtılmıştır?

Araştırmada en çok kullanılan tanımlar şunlardır:

Soru: “Bütün öğeleri tam olarak verilmeyen bir düşüncenin, bir görüşün tamamlanmasına, yorumlanmasına ve eksiklik biçiminde belirlenmesine yardımcı olan söz dizimi.” (Oğuzkan, 1989: 112).

Soru Sorma: “Sınıf içerisinde bir bilginin aktarılması veya bir bilginin istenmesi esnasında öğretmenin sınıfa soruları yöneltmesi.” (Akbulut, 1999: 33).

Bilişsel Alan: “Zihinsel öğrenmelerin çoğunlukta olduğu ve zihinsel yetilerin geliştirildiği alan.” (Filiz, 2004: 43).

Bilişsel Alanda Soru Düzeyleri: Bilgi basamağı, kavrama basamağı, uygulama basamağı, analiz basamağı, sentez basamağı, değerlendirme basamağı.

Cevap Kaynaklarına Göre Sorular: Cevabı metnin içinde olan sorular, cevabı metin dışında olan sorular, cevabı metinler arasında olan sorular.

III. YÖNTEM

A. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada rastlantısal örneklem yolu ile seçilen üç Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitabının üzerinde tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan Türk Edebiyatı ders kitapları, örneklemini ise araştırmacı tarafından rastlantısal örneklem yoluyla seçilen, MEB, Şimşek ve Gaye yayınevleri tarafından basılan üç Türk Edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitabı oluşturmuştur.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen tablolar kullanılmıştır. İncelemeye tâbi tutulan soruların bilişsel alan davranışlarına göre sınıflandırılmasında Benjamin S. Bloom'un (1956) taksonomisinden, cevap kaynaklarına göre sınıflandırılmasında ise Akyol'un (2001) "İlköğretim Okulları 5. Sınıf Türkçe Kitaplarındaki Okuma Metinleriyle İlgili Soruların Analizi" isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

Araştırmada veri olarak incelenen Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitaplarındaki okuma metinlerine dayalı altı soruları kullanılmıştır. Her üç ders kitabındaki veriler bilişsel alan davranışlarına göre incelenmiş, her metne ait sorular ayrı ayrı tablolara dağıtılmıştır. Tablolara dağıtılan veriler bilişsel alan basamaklarına göre sınıflandırıldıktan sonra bu basamakların alt etkinliklerine göre incelenmiştir. Bilgi ve kavrama düzeyleri alt basamaklarına göre de sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan bütün veriler tablolara dağıtılarak değerlendirilmiştir.

Cevap kaynaklarına göre sorular ise cevabı metin içinde olan, cevabı metin dışında olan ve cevabı metinler arasında olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan veriler tablolara dağıtılarak sunulmuştur.

IV. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde incelemeye tâbi tutulan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki okuma parçalarına ait altı soruları, bilişsel alan basamaklarına ve cevap kaynaklarına göre sınıflandırılarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İncelemeye konu olan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki altı sorularının bilişsel alan basamaklarına göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Türk Edebiyatı (Edebiyat 2) Ders Kitaplarındaki Metin Altı Sorularının Bilişsel Alan Basamaklarına Göre Dağılımı

Bilişsel Alan Basamakları	Bilgi		Kavrama		Uygulama		Analiz		Sentez		Değerlendirme		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yayınevi														
MEB	124	22,1	268	47,8	73	13,0	61	10,8	9	1,6	25	4,4	560	100
Şimşek	128	20,8	283	50,5	70	11,4	70	11,4	9	1,4	54	8,7	614	100
Gaye	26	10,1	114	44,3	47	18,2	37	14,3	3	1,1	30	11,6	257	100
TOPLAM	278	19,4	665	46,4	190	13,2	168	11,7	21	1,4	109	7,6	1431	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere, incelenen her üç ders kitabında kavrama soruları % 46,4 oranla çoğunluktadır. Kavrama sorularından sonra bilgi sorularının (f 278) yoğunluğu gözlemlenmektedir. Uygulama soruları (f 190) ile analiz sorularının (f 168) arasında sayı bakımından çok fark olmadığı; üst düzey zihinsel etkinlik gerektiren sentez sorularının (f 21) ise en az olduğunu görülmektedir.

Örnekleme dâhil edilen her üç kitaba ait bilgi sorularının toplamı %19,4, kavrama sorularının toplamı %46,4; uygulama sorularının toplamı %13,2; analiz sorularının toplamı %11,7; sentez sorularının toplamı %1,4; değerlendirme sorularının toplamı ise %7,6 oranındadır. Görüldüğü gibi, en fazla soru sayısı kavrama basamağına (%46,4), en az soru sayısı ise sentez basamağına (%1,4) aittir.

Tablo 2. İncelenen Türk Edebiyatı (Edebiyat 2) Ders Kitaplarındaki Bilgi Basamağına Ait Soruların Alt Basamaklara Dağılımı

Alt Basamak	Kavrama Yönelik		Olgulara Yönelik		Araç-Gereçlere Yönelik		Sembollere Yönelik		Sıralama Sorusu		Sınıflama Sorusu		Ölçütlere Yönelik		Kurama Yönelik		İlke ve Genelleme lere Yön.		TOPLAM		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Yay.																					
MEB	25	20,1	20	16,1	0	0	8	6,4	60	48,3	0	0	3	2,4	3	2,4	5	4,0	124	100	
ŞİMŞEK	20	15,6	26	20,3	0	0	4	3,1	72	56,2	0	0	2	1,5	1	0,7	3	2,3	128	100	
GAYE	6	23,0	5	19,2	0	0	2	7,6	10	38,4	0	0	1	3,8	0	0	2	7,6	26	100	
TOPLAM	51	18,3	51	18,3	0	0	14	5,0	142	51,0	0	0	6	2,1	4	1,4	10	3,5	278	100	

Tablo 2 incelendiğinde bilgi basamağının sıralama alt etkinliğinin yoğunluk teşkil ettiği görülmektedir. Sıralama bilgisine yönelik sorular 1. kitapta %48,3; 2. kitapta %56,2; 3. kitapta ise %38,4 oranındadır. İncelemeye tâbi tutulan kitaplara ait bilgi sorularının araç gereçlere yönelik sorular ve sınıflama soruları alt etkinliğine saptanmamıştır. Gaye Yayınevi tarafından hazırlanan Edebiyat 2 ders kitabındaki bilgi sorularında ise kurama yönelik sorular alt etkinliği %0 oranındadır. Bu sonuçlara göre, bilgi düzeyinin alt basamakları hiyerarşik bir yapı izlememiştir. Oysaki bilgi düzeyindeki her kademe kendinden sonraki kademedan daha basit bir zihinsel süreç izlemelidir. Bilgi basamağının alt etkinlikleri kavramlara, olgulara, araç-gereçlere, sembollere, sıralamaya, ölçütlere, kuramlara yönelik soru sormadır. Kuramlar bilgisi de mutlaka öğrenciye verilmelidir. Çünkü kuramlar genellikle birçok kanuna

ve ilkeye dayanır. Kuramlar olmadan kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarındaki davranışlar öğrenciye kazandırılmayabilir (Ensar, 2002:41).

İncelemeye tâbi tutulan her üç kitaptaki bilgi basamağına ait soruların alt basamaklara dağılımı şöyledir: kavrama yönelik sorular %18,3; olgulara yönelik sorular %18,3; araç-gereçlere yönelik sorular %0; sembollere yönelik sorular %5,0; sıralama soruları %51,0; sınıflama soruları %0; ölçütlere yönelik sorular %2,1; kurama yönelik sorular %1,4; ilke ve genellemelere yönelik sorular %3,5 oranındadır.

Taksonominin ikinci basamağı olan kavrama basamağı incelenen Türk edebiyatı ders kitaplarında en fazla sorunun sorulduğu basamaktır (%46,4). Kavrama basamağının çevirme, yorumlama ve öteleme alt etkinlikleri Tablo 3'te değerlendirilmiştir.

Tablo 3. İncelenen Türk Edebiyatı (Edebiyat 2) Ders Kitaplarındaki Kavrama Basamağına Ait Soruların Alt Basamaklara Dağılımı

Kavrama Basamağı Soruları	Çevirme		Yorumlama		Öteleme		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yayınevi								
MEB	70	27,1	195	75,5	3	1,1	258	100
ŞİMŞEK	83	29,3	174	61,4	26	9,1	283	100
GAYE	29	25,4	79	69,2	6	5,2	114	100
TOPLAM	182	27,3	448	67,3	35	5,2	665	100

Tablo 3 incelendiğinde yorumlama alt basamağındaki soruların diğer sorulardan fazla olduğu görülüyor (%67,3). Kavrama basamağının öteleme alt etkinliğindeki sorular ise %5,2 oranındadır.

Örnekleme dâhil edilen Türk edebiyatı ders kitaplarındaki kavrama sorularının çevirme alt etkinliğine ait soruların toplamı %27,3; yorumlama sorularının toplamı %67,3; öteleme sorularının toplamı %5,2 oranındadır.

Cevap kaynaklarına göre soruların sınıflandırılması, öğrencilerin metinler arası ilişkiler kurmaları ve onların sorunları çözmede daha geniş bir bakış açısına sahip olmalarını geliştirmelerine yardım etmektedir.

Yeni bir yılın başlangıcında okuma, önceki anlamlarına ek anlamlar yükleyerek önemini daha da artırmıştır. Okumaktan maksat anlam kurmaktır. İlköğretim birinci sınıftan itibaren metinden anlam kurma becerileri zengin bir şekilde mutlaka çocuklarımıza kazandırılmalıdır. Geleneksel olarak metin “bir fikrin veya tecrübenin yazılı olarak ifade edilmesi” olarak düşünülmüştür. Bu düşünceye göre kitaptaki bir bölüm veya okuma parçası kendi başına bir metindir. Ancak semiotik bakış metin kavramının sınırlarını genişletmiş ve bugüne kadar anlaşılacak şekliyle daha ileri boyutlara taşımıştır. Siegel (1984) ve Rowe’a (1987) göre kendisinden anlam kurulan her nesne bir metindir (Akt. Akyol, 1996:49).

Akyol’un yaptığı sınıflandırmaya göre, metinlerden üç farklı şekilde anlam kullanılabilir: Metin içi, metin dışı ve metinler arası. Metin içi anlam kurma, tek bir kaynağa dayalı olarak gerçekleştirilen anlam kurmadır. Burada aranan anlam bir cümlede, paragrafta veya paragraflarda yer almış olabilir. Her nerede olursa olsun metin içi sayılır ve kaynağın sınırları içerisindedir. Burada tanıma ve hatırlama gibi basit düzeydeki bilişsel süreçler kullanılır (2001: 50-51).

Metin dışı anlam kurmada metnin yanında metnin yanında metin üretme söz konusudur ve okuyucu analiz, sentez ve değerlendirme gibi yüksek düzeyli bilişsel süreçleri kullanmaktadır. Metin dışı anlam kurma, içten dışa ve dıştan içe olabilir. İçten dışa anlam kurmada metindeki bir kavram, düşünce, resim vb. okuyucuyu ön yaşantıları ile ilişki kurmaya yöneltebilir. Okuyucu, kısa bir süre için karşılaştığı kavram ve düşüncelerin etkisiyle önündeki metinden ayrılır ve metnin yanında bir metin oluşturur, sonra tekrar orijinal metne döner. Dıştan içe anlam kurmada ise okuyucu, önündeki metinde çözemediği bir kavramı, kelimeyi vb. dışarıdan yardım alarak (bir sözlükten, bir yetişkinden vb.) çözüp metni yorumlamaya devam eder. Dikkat edilirse metin dışı anlam kurma, metinler arası anlam kurmadan farklıdır. Metin dışı anlam kurmada merkezde belirli bir kaynak vardır. Okuyucu dışardan bilgi, düşünce, tecrübe getirerek merkezdeki kaynağı (düşünceyi) zenginleştirmeye çalışır. Merkezdeki kaynaktan hareket ederek de ön bilgisini etkin bir şekilde kullanmaya çalışır (Akyol, 2001: 50-51).

Metinler arası anlam kurmada ise merkezde metin yoktur. Metin farkı metinlerden oluşturulacaktır. Metin dışı anlam kurucu yüksek sesle düşünen okuyucudur. Metinler arası anlam kurmada metinlerden metin üretme vardır. Bu tür anlam kurmada okuyucu üst düzey bilişsel süreçleri kullanır. Okuyucu, metinlerle tartışarak okumaktadır. Metinler arası okumak ve anlam kur-

mak metinler arası düşünme ve alternatif bakış açıları geliştirmeye yol açacaktır.” (Akyol, 2001: 50-51).

Pearson ve Johnson'un (1978) geliştirdiği soru sınıflandırma kategorisi cevabın kaynağını metnin içinde veya dışında olarak ele almaktadır. Meselâ, Pearson ve Johnson'un (1978) ilk iki kategorisi olan “cevabı metnin içerisinde açık olarak verilen ve cevabı ima edilen” sorularda cevabın kaynağı genelde metnin içinde kabul edilmiş ve “cevabı metin dışında” olan soruların cevap kaynağı da okuyucunun zihni ve tecrübesi olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan Raphael (1986) tarafından geliştirilen soru-cevap ilişkisi kategorisi de cevapların kaynağını metin içi ve metin dışında aramıştır. Daha sonraları Golden (1987), Hartman (1991, 1992, 1993), Bloom ve Robertson (1993) ve Akyol (1994) tarafından cevapların kaynağı metin içi, metin dışı ve metinler arası olarak üç bölgede toplanmıştır (Akyol, 2003: 8).

Örnekleme dâhil edilen Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı soruları cevap kaynaklarına göre incelenen sorular cevabı metin içinde olan, cevabı metin dışında olan ve cevabı metinler arasında olan sorular olmak üzere üç başlık altında değerlendirilerek Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İncelenen Türk Edebiyatı (Edebiyat 2) Ders Kitaplarındaki Metin Altı Soruların Cevap Kaynaklarına Göre Dağılımı

Cevap Kaynağına Göre Sorular	Metin İçi		Metin Dışı		Metinler Arası		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kitap (Yayınevi)								
MEB	387	69,1	166	29,6	7	1,2	560	100
ŞİMŞEK	406	66,1	202	32,8	6	0,9	614	100
GAYE	127	49,4	113	43,9	17	6,6	257	100
TOPLAM	920	64,2	481	33,6	30	2,0	1431	100

Tablo 4'te görüldüğü üzere, Türk edebiyatı ders kitaplarında yer alan sorular cevap kaynaklarına göre incelendiğinde %64,2 oranla metin içi sorularının üstünlük sağlamıştır. Metin dışı soruları %33,6 oranla ikinci sırada yer alırken, öğrencilerin üst düzey bilişsel süreçleri kullanmasına ve onların metinler arası

düşünme ve alternatif bakış açılarını geliştirmeye yol açan metinler arası sorulara (f 30) çok az da olsa yer verildiğini görebiliyoruz.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, öğretim ortamında ortaya çıkacak sorunlar, incelenen Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitaplarındaki metin altı sorularının örneğinde belirlenmiş ve Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitaplarına hangi oranda yansıtıldığı ölçülmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde rastlantısal örneklem yoluyla üç Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitabı seçilmiş ve seçilen kitaplardaki metin altı soruları bilişsel alan davranışlarına ve cevap kaynaklarına göre ayrı ayrı sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Bu sınıflamanın birinci aşaması olan soruların bilişsel alan davranışlarına göre dağılımı şu biçimdedir: İncelemeye tâbi tutulan toplam 1431 sorunun;

%19,4 bilgi basamağı,

%46,4 kavrama basamağı,

%13,2 uygulama basamağı,

%11,7 analiz basamağı,

%1,4 sentez basamağı,

%7,6 değerlendirme basamağı sorusudur.

İncelenen Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitaplarındaki bilgi basamağına ait soruların alt basamaklara dağılımı şöyledir:

%18,3 kavrama yönelik bilgi sorusu,

%18,3 olgulara yönelik bilgi sorusu,

% 0 araç gereçlere yönelik bilgi sorusu,

%5,0 sembollere yönelik bilgi sorusu,

%51,0 sıralama sorusu,

% 0 sınıflama sorusu,

%2,1 ölçütlere yönelik bilgi sorusu

%1,4 kurama yönelik bilgi sorusu,

%3,5 ilke ve genellemelere yönelik bilgi sorusu.

Örnekleme dâhil edilen Türk edebiyatı (Edebiyat 2) ders kitaplarındaki soruların cevap kaynaklarına göre dağılımı ise şu biçimdedir:

% 27,3 çevirme sorusu,

%67,3 yorumlama sorusu,

%5,2 öteleme sorusu.

%64,2 oranında metin içi soruları,

%33,6 oranında metin dışı soruları,

%2,0 oranında metinler arası soruları.

Sonuçlardan da görüldüğü gibi, ders kitaplarındaki metin altı sorularının çoğu kavrama basamağına (% 46,4), azı ise sentez basamağına (% 1,4) aittir. Soruların bilgi basamağına alt etkinliklerine göre sınıflandırılmasında ise araç-gereçlere ve sınıflamaya yönelik bilgi soruları % 0 oranındadır. Buna karşın, %51,0 oranında sıralama sorusu mevcuttur. Bu ise lise öğrencilerinin daha çok ezbere yönelmelerine sebep olabilir.

Soruların büyük kısmının kavrama basamağına (% 46,4) ait olması lise çağındaki öğrencileri az da olsa metne bağımlı kalmaya teşvik etmektedir. Oysaki öğrencilerin ileriye düşünen, kendi başlarına plan yapıp uygulayan ve sonuçlarını alabilen bireyler olarak hayata hazırlanmaları için daha çok üst düzey zihinsel etkinlik gerektiren sorulara cevap aramaları gerekmektedir. Bu nedenle, Türk edebiyatı derslerinde metne bağılı kalmaya sebep olan soruların yerine, öğrencilerin özgür ve özgünce yanıtlayabilecekleri uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme soruları sorulmalıdır. Cevap kaynaklarına göre ise cevabı metin dışında olan ve cevabı metinler arasında olan sorular tercih edilmelidir. Bu, öğrencilerin problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini de tetikleyecektir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmenler ve öğrenciler açısından soruların değerlendirilmesi çalışmalarının daha çok ilköğretim okullarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Ortaöğretim kurumlarında görevli Türk edebiyatı öğretmenlerinin soru sorma becerileri de farklı değişkenler açısından incelenmeli ve Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı soruları daha kapsamlı şekilde incelenmelidir. Böyle araştırmalar, geleceğe daha hazırlıklı bireyler yetiştirme açısından da yararlı olacaktır.

Okullarımızda, derslerde öğrencilerin akademik başarılarını değerlendirme amaçlı yapılan sınavlara baktığımızda sınav sorularının genelde öğrencilerin bilgiyi aynen ezberlemelerini gerektiren, yalnız Bloom'un Taksonomisi'nin bil-

gi basamağını hedefleyen sorulardan oluştuğu görülmektedir. Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programında öğrencilerin kavrama, uygulama, analiz ve sentez yapabilme becerilerinin gelişimini amaçlayan soru tiplerine sınav soruları arasında yeterince yer verilmemektedir. Aslında yapılan her değerlendirme çalışması, öğrencilerin belli alanlardaki yeterliliklerini ölçerken öğrencilerin zihinsel düzeylerini de yükseltmeyi hedeflemelidir. Bu sebeptendir ki kullanılan değerlendirme çalışmalarının öğrencilerin kavrama, uygulama, analiz ve sentez becerilerini geliştiren, öğrencileri düşünen ve eleştirel düşünmeye sevk eden sorulardan oluşturulması, hem öğretimin kalitesini ortaya koyma, hem de öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme anlamında büyük önem arz etmektedir.

Geleceğin düşünen, üreten, öz güveni yüksek, kaliteli bireyleri ancak kaliteli öğrenme faaliyetlerinin sonunda yetiştirilebilir. Bu sebeple okullarımızın, öğretmenlerimizin, geleceğin bireylerini yetiştirirken, onları daha donanımlı olarak geleceğe hazırlama anlamında farklı anlayış ve uygulamalara sınıflarında yer vermeleri ülkemiz geleceği adına büyük değer taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ Ün, Kamile. (2003), *Aktif Öğrenme*. Eğitim Dünyası Yayınları. İzmir, 7. Baskı.
- AKBULUT, Tugay. (1999), İlköğretim Okullarında Görevli Öğretmenlerin Soru Sorma Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- AKYOL, Hayati. (1996), Metinler Arası (İntertextuality) Okuma ve Sorular. *Bilgi Çağında Eğitim*, Nisan-Mayıs-Haziran.
- AKYOL, Hayati. (2001), İlköğretim Okulları 5. sınıf Türkçe Kitaplarındaki Okuma Metinleriyle İlgili Soruların Analizi. *Eğitim Yönetimi*,(26)
- CEMİLOĞLU, Mustafa. (2003), Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul.
- ÇETİN, İsmet. (2015), *Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri*, Nobel Yayınları. Ankara, 2. Basım.
- ENSAR, Ferhat. (2002), İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Altı Soruları Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- FİLİZ B., Sevil. (2002), *Soru-Cevap Yöntemine İlişkin Öğretimin Öğretmenlerin Soru Sorma Düzeyi ve Tekniklerine Etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- FİLİZ B., Sevil. (2004), *Öğretmenler İçin Soru Sorma Sanatı*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 1. Baskı.

- KOMİSYON. (2003). *Edebiyat 2*. MEB Yayınları, İstanbul, 5. Baskı.
- KUTLU, Emine. (2000), *Genel Liselerin Birinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- OĞUZKAN, Ferhan. (1989). *Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Amaç, İlke, Yöntem ve Teknikler)*, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara, 2. Baskı.
- ŞİMŞEK, Rasim ve ÖZBEN, Raif. (2003). *Edebiyat 2*. Şimşek Yayınları, İstanbul.